

Фінанси, банківська справа та страхування

УДК 336:658.6: 332.145:338.244.47

Бондарчук Марія Костянтинівна

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів*

Національний університет «Львівська політехніка»

Бондарчук Мария Константиновна

*доктор экономических наук, профессор,
профессор кафедры финансов*

Национальный университет «Львовская политехника»

Bondarchuk Mariia

ScD in Economics, Professor of Department of Finance

Lviv Polytechnic National University

ORCID: 0000-0002-4624-0734

Волошин Оріся Павлівна

кандидат економічних наук,

доцент кафедри фінансів, обліку і аналізу

Національний університет «Львівська політехніка»

Волошин Оріся Павловна

кандидат экономических наук,

доцент кафедры финансов, учета и анализа

Национальный университет «Львовская политехника»

Voloshyn Orysia

PhD, Associate Professor of the

Department of Finance, Accounting and Analysis

Lviv Polytechnic National University

Скоропад Ірина Станіславівна

*кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів
Національний університет «Львівська політехніка»*

Скоропад Ирина Станиславовна

*кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов
Национальный университет «Львовская политехника»*

Skoropad Iryna

PhD, Associate Professor of the Department of Finance

Lviv Polytechnic National University

ORCID: 0000-0002-5450-0997

Червінська Оксана Степанівна

*кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів
Національний університет «Львівська політехніка»*

Червинская Оксана Степановна

*кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов
Национальный университет «Львовская политехника»*

Chervinska Oksana

PhD, Associate Professor of the Department of Finance

Lviv Polytechnic National University

ORCID: 0000-0002-6048-7936

**ПОБУДОВА СИСТЕМИ ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКІВ ДЛЯ
АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД
ПОСТРОЕНИЕ СИСТЕМЫ ОЦЕНКИ РИСКОВ ДЛЯ
АНТИКРИЗИСНОГО УПРАВЛЕНИЯ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ
ОБЩЕСТВ
CONSTRUCTION OF RISK ASSESSMENT SYSTEM FOR ANTI-
CRISIS MANAGEMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES**

Анотація. У статті дістала подальшого розвитку система раннього попередження і реагування на кризові ситуації у територіальній громаді через урахування ризиків. Разом з цим, визначено перелік зовнішніх і внутрішніх ризиків для забезпечення ефективного антикризового управління на підприємствах територіальних громад. Запропоновані методи запобігання внутрішнім ризикам виникнення фінансової кризи в учасників територіальної громади. У цьому контексті, обґрунтовано, що система раннього попередження і реагування на кризи у територіальній громаді включатиме методи запобігання ризикам виникнення фінансової кризи в учасників територіальної громади. У статті представлені теоретичні аспекти щодо врахування ризику вкладень сум грошових коштів учасників територіальної громади у підприємство, для якого є загроза опинитися у кризовому стані актуалізують питання з оцінювання і аналізу впровадження нового напрямку розвитку підприємства, яке потребує додаткових фінансових ресурсів при несприятливому (кризовому) стані. В дослідженні, обґрунтовані ефективні методи запобігання зовнішнім ризикам в учасників територіальної громади. Встановлено, що до зовнішніх ризиків, які впливають на управління кризовими явищами у територіальній громаді відносяться: а) економічні; б) політичні; в) соціальні. Встановлено, що у територіальній громаді диверсифікація знаходить своє відображення як впливовий чинник антикризового управління. Обґрунтовано, що до ефективних методів запобігання зовнішнім ризикам, які впливають на управління кризовими явищами у територіальній громаді віднесено державне регулювання.

На думку авторів, дослідження теоретичних засад щодо побудови системи оцінювання ризиків для забезпечення ефективного антикризового управління на підприємствах територіальних громад дозволять забезпечити ефективне функціонування різних учасників територіальних громад.

Ключові слова: антикризове управління, територіальна громада, ризик, методи запобігання ризикам, диверсифікація ризику, система раннього попередження і реагування.

Анотація. В статті получила дальнейшее развитие система раннего предупреждения и реагирования на кризисные ситуации в территориальной общине с учетом учета рисков. Вместе с этим, определен перечень внешних и внутренних рисков для обеспечения эффективного антикризисного управления на предприятиях территориальных общин. Предложены методы предотвращения внутренних рисков возникновения финансового кризиса в участников территориальной общины. В этом контексте, обосновано, что система раннего предупреждения и реагирования на кризисы будет включать методы предотвращения рисков возникновения финансового кризиса в участников территориальной общины.

В статье представлены теоретические аспекты по учету риска вложений сумм денежных средств участников территориальной общины в предприятие, для которого существует угроза оказаться в кризисном состоянии, что актуализирует вопрос по оценке и анализу внедрения нового направления развития предприятия, требует дополнительных финансовых ресурсов при неблагоприятном (кризисном) состоянии. В исследовании, обоснованы методы предотвращения внешних рисков у участников территориальной общины. Установлено, что к внешним рискам, которые влияют на управление кризисными явлениями относятся: а) экономические; б) политические; в) социальные.

Установлено, что диверсификация находит свое отражение как влиятельный фактор антикризисного управления. Обосновано, что к эффективным методам предотвращения внешних рисков, влияющих на

управление кризисными явлениями отнесено государственное регулирование.

По мнению авторов, исследование теоретических основ по построению системы оценки рисков для обеспечения эффективного антикризисного управления на предприятиях территориальных общин позволят обеспечить эффективное функционирование различных участников территориальных общин.

Ключевые слова: *антикризисное управление, территориальная община, риск, методы предотвращения рисков, диверсификация риска, система раннего предупреждения и реагирования.*

Summary. *The article further develops the system of early warning and response to crisis situations in the local community through the consideration of risks. At the same time, the list of external and internal risks for ensuring effective anti-crisis management at the enterprises of territorial communities is defined. The methods of prevention of internal risks of occurrence of financial crisis at participants of territorial community are offered. In this context, it is justified that the system of early warning and response to crises in the local community will include methods to prevent the risks of financial crisis in the members of the local community.*

The article presents theoretical aspects of taking into account the risk of investing funds of members of the territorial community in the enterprise, which is in danger of crisis, actualizes the assessment and analysis of the implementation of a new direction of enterprise development, which requires additional financial resources in adverse (crisis). In the study, effective methods of preventing external risks in members of the local community are substantiated. It is established that the external risks that affect the management of crisis phenomena in the territorial community will include: a) economic; b) political; c) social.

It is established that diversification is reflected as an influential factor in crisis management. It is substantiated that effective regulation of external risks affecting the management of crisis phenomena includes government regulation.

According to the authors, the study of the theoretical foundations for building a risk assessment system to ensure effective crisis management in the enterprises of territorial communities will ensure the effective functioning of various participants in territorial communities.

Key words: *crisis management, territorial community, risk, methods of risk prevention, risk diversification, early warning and response system.*

Вступ. Актуальність дослідження проблематики оцінювання ризику в системі раннього попередження і реагування (СРПР) на кризові явища підприємств територіальних громад визначається потребою у новітніх науково обґрунтованих методах антикризового управління економічним процесом. Потреба в антикризовому управлінні виникає не тільки при сталому економічному розвитку територіальних угруповань, але й при здійсненні структурних зрушень відповідно до світових тенденцій економічного та науково-технологічного процесів.

Впровадження СРПР для діагностики [3] кризових ситуацій на підприємствах територіальних громад ще на ранніх стадіях їх виникнення дозволить своєчасно використати спеціальні фінансові механізми чи обґрунтувати необхідність певних реорганізаційних процедур. Тому актуальними є питання розроблення системи раннього попередження і реагування на кризові ситуації учасників виробничо-господарської інтеграції з урахуванням ризиків, оскільки така система в антикризовому управлінні і до цього часу залишається не вдосконаленою, а тим більше щодо територіальних громад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та постановка задач. Аналізуючи проблеми практичного застосування сучасних методичних

розробок щодо систем раннього попередження і реагування та дослідження засновані на розробках вітчизняних і закордонних вчених в області антикризового управління підприємствами слід зазначити, що особливу актуальність здобувають методи оцінки і діагностики фінансової стійкості підприємств, методи мінімізації ризику, методи контролінгу і управління фінансовою санацією суб'єктів господарювання. Значний внесок у розвиток теорії і методології функціонування підприємства в умовах кризи було досліджено у працях таких авторів: Е. І. Альтман, Бланк І.А., У. Бівер, Балабанов І.Т., Василенко В.О., Забродський В.А., Кизим М.О., Коротков Є.М., Кузьмін О.Є., Козик В., Пушкар М.С., Сухарева Л.О., Сміт Р.І. (методи і домінанти антикризового управління) і Бартон Л., О. Гончар, М. Портер, Пономаренко В.С., Рисін В.В., Романюк В., Тридід О.М. (стратегії розвитку підприємства, територіальних громад в умовах кризи) [2; 4; 5; 6]. Однак ряд питань, серед яких розроблення системи оцінювання ризиків, що надходять із зовнішнього і внутрішнього середовищ підприємства з метою раннього виявлення сигналів про кризу в контексті діяльності структур промислово-фінансової інтеграції залишаються невирішеними і потребують подальших досліджень.

Метою статті є дослідження теоретичних засад щодо побудови системи оцінювання ризиків для забезпечення ефективного антикризового управління на підприємствах територіальних громад зумовлює постановку таких завдань: 1) визначити перелік ризиків як категорії антикризового управління територіальною громадою; 2) обґрунтувати ефективні методи запобігання зовнішнім ризикам; 3) запропонувати методи запобігання внутрішнім ризикам виникнення фінансової кризи в учасників територіальної громади; 4) встановити, що в територіальних громадах диверсифікація ризику - це впливовий метод антикризового управління.

Виклад основного матеріалу. Ризик як категорія антикризового управління територіальної громади має свою природу, сутність, численні

джерела виникнення ризикової ситуації тощо [1]. У цьому контексті віднесено до основних внутрішніх ризиків, які виникають у складі територіальної громади при антикризовому управлінні:

- Виробничий ризик – це перевищення поточних витрат підприємства-учасника територіальної громади в порівнянні з бізнес-планом через непередбачені ситуації: простої устаткування, недоотримання матеріалів та сировини тощо. Ймовірність виникнення такої ситуації можлива через зниження рівня організації управління на підприємстві через зовнішні і внутрішні фактори.
- Інноваційний ризик – ризик, який виникає внаслідок зниження управління процесами створення та впровадження нових товарів, послуг та в обмеженні джерел фінансування науково-дослідних робіт територіальної громади.
- Інвестиційний ризик – ризик невизначеності повернення вкладених сум грошових коштів та отримання доходу (ризик вкладення коштів в проект, пов'язаний з невизначеністю його реалізації).
- Фінансово-кредитний ризик – це ризик стратегій фінансово-кредитних учасників територіальної громади (виникає внаслідок втрат дохідності цінних паперів, падіння валютного курсу, коливання процентних ставок за кредитами та інше). Серед такого виду ризиків визначено наступні ризики: кредитний, валютний, процентний, страховий, ліквідності, фінансових зловживань та інші.

Встановлено, що до зовнішніх ризиків, які впливають на управління кризовими явищами у територіальній громаді відноситимуться: а) економічні (зниження конкурентоспроможності країни, зменшення частки ВВП на одну особу, зростання рівня інфляції тощо); б) політичні (зміна зовнішньої і внутрішньої політики, загроза міжнаціональних, міжконфесійних та інших конфліктів тощо); в) соціальні (погіршення

матеріального забезпечення населення, негативна демографічна ситуація, зниження освітнього рівня населення).

Обґрунтовано, що система раннього попередження і реагування на кризи у територіальній громаді включатиме методи запобігання ризикам виникнення фінансової кризи в учасників територіальної громади (таблиця 1).

Таблиця 1

Методи запобігання ризикам виникнення фінансової кризи в учасників територіальної громади

<i>Ризики виникнення фінансової кризи</i>	<i>Методи запобігання ризикам у порядку зниження ефективного впливу</i>
1. Внутрішні: 1.1. Виробничий ризик 1.2. Фінансово-кредитний ризик 1.3. Інноваційний ризик 1.4. Інвестиційний ризик	1. Експрес-діагностика діяльності підприємства 2. Методи прогнозування проблемних ситуацій (експертні методи: „мозкового штурму”, метод Дельфи, морфологічний аналіз Цвекки тощо) 3. Метод „дерева цілей”. 4. Методи теорії надійності, які застосовуються для прогнозування відмовлень складних систем
2. Зовнішні: 2.1. Економічний ризик 2.2. Політичний ризик 2.3. Соціальний ризик	1. Державне регулювання (затвердження програм реального підйому економіки у різних сферах діяльності) 2. Диверсифікація як ефективний метод впливу на формування нової стратегії розвитку територіальної громади

Джерело: сформовано за [1; 2; 3; 4]

Внутрішні ризики, які можуть виникнути у складі інтегрованого об'єднання вимагатимуть використання ефективних методів їх запобігання. Відтак, до таких методів віднесемо: експрес-діагностика діяльності підприємства, методи прогнозування проблемних ситуацій (експертні методи: „мозкового штурму”, метод Дельфи, морфологічний аналіз Цвекки тощо), метод „дерева цілей”, методи теорії надійності, які застосовуються для прогнозування відмовлень складних систем.

Відтак, експрес-діагностика діяльності учасника територіальної громади, якому загрожує криза включатиме: попередній огляд економічного і фінансового стану, виявлення „хворих” статей балансу,

аналіз причин різких коливань структури майна і балансових сум з окремих статей тощо.

Водночас, методи прогнозування забезпечуватимуть можливість передбачення проблемних ситуацій у будь-якого учасника територіальної громади і дозволять вирішити ситуаційні завдання програми антикризового управління територіального об'єднання. Також, експертні методи є найпростішим різновидом прогнозування. До них відноситься метод „мозкового штурму” (реалізується через спеціальні експертні групи), метод Дельфи (багатоетапна експертна процедура, яка дозволяє включити вплив суб'єктивних факторів негативного характеру, що виявлені через взаємодію різних груп експертів, і, внаслідок чого, отримується узгоджена групова оцінка параметрів проблеми, яка може розвиватися. За допомогою морфологічного аналізу Цвекки можна здійснювати систематичне перерахування різних варіантів виникнення проблемної ситуації з метою написання сценаріїв розвитку кризової ситуації.

Відтак, побудова „дерева цілей” передбачає визначення напрямів, за якими окремі події можуть в результаті їх взаємного впливу привести до потенційно негативним ситуаціям, тобто до основної події (етапу розв'язку ситуацій). Однак метод „дерева цілей” акцентує свою увагу лише на кінцевій меті реалізації процедури антикризового управління і не відображає ті причини і проблеми, які є джерелами виникнення кризових ситуацій чи перешкоджають їх розв'язку. Тому доцільним є використання методів теорії надійності, які застосовуються для прогнозування відмовлень складних систем, тобто врахування як структурного аспекту системи, так і можливості відмовлень її елементів у процесі функціонування.

Обґрунтовано, що до ефективних методів запобігання зовнішнім ризикам, які впливають на управління кризовими явищами у

територіальній громаді віднесено державне регулювання (розроблення програм реального підйому економіки; встановлення цільового порядку державної підтримки територіальної громади з урахуванням того, наскільки їх діяльність відповідає пріоритетам промислової та соціальної політики держави; зменшення податку на прибуток банківських установ при кредитуванні територіальної громади; впровадження порядку ведення консолідованих обліку, звітності та балансу; введення консолідованого оподаткування; надання права відтермінування від сплати податкових зобов'язань з наступним їх поверненням; скасування для учасників територіальної громади авансових платежів з податку на прибуток; звільнення від податку дивідендів за акціями територіальної громади тощо).

У контексті дослідження встановлено, що до найактивніших методів реагування на зовнішні кризи належить диверсифікація, тобто розширення сфери діяльності суб'єкта господарювання за будь-яким напрямом. Територіальна громада – це об'єднання, в якому диверсифікація ризику між учасниками і зниження рівня ризику для кожного з яких можлива внаслідок взаємної акційної участі. Так, фінансово-кредитні інститути у складі територіальної громади купують акції промислових підприємств, тим самим впливаючи на їх розвиток та здійснюючи контроль за їх діяльністю. У свою чергу, промисловий сектор територіальної громади купує акції банків, страхових чи інвестиційних компаній, захищаючи при цьому свої активи та отримуючи пільги за кредитами, депозитами, страховими, лізинговими та інвестиційними послугами.

Отже, у територіальній громаді диверсифікація знаходить своє відображення як впливовий чинник подолання кризових явищ. Попередження кризових ситуацій можливе через використання багатопрофільної диверсифікації, що позитивно вплине на формування нової стратегії розвитку територіальної громади, зокрема: залучення

додаткових фінансових ресурсів для розвитку учасників територіальної громади шляхом збільшення масштабів інвестування; максимізація економічної ефективності діяльності територіальної громади в інтересах кожного учасника, який входить до її складу; зниження рівня інвестиційного, виробничого і технологічного ризику; забезпечення фінансової незалежності і високої ліквідності; наукова обґрунтованість моделі економічного розвитку та критеріїв її раціональності.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

1. Автори дослідження встановили, що попередження кризових ситуацій можливе через використання багатопрофільної диверсифікації, що позитивно вплине на формування нової стратегії розвитку територіальної громади. Саме ж територіальна громада – об'єднання, в якому диверсифікація ризику між учасниками і зниження рівня ризику для кожного з яких можливі внаслідок взаємної акційної участі.

2. У процесі дослідження було прийнято за висхідну ідею, що представлені теоретичні аспекти щодо врахування ризику вкладень сум грошових коштів учасників територіальної громади у підприємство, для якого є загроза опинитися у кризовому стані актуалізують питання з оцінювання і аналізу впровадження нового напрямку розвитку підприємства, яке потребує додаткових фінансових ресурсів при несприятливому (кризовому) стані.

3. Для уточнення загальнонаукових підходів до антикризового управління територіальними громадами, у статті дістала подальшого розвитку система раннього попередження і реагування на кризові ситуації у територіальній громаді через урахування ризиків.

4. Обґрунтовані теоретичні аспекти щодо політики управління кризовим станом територіальної громади будуть використані у подальших дослідженнях щодо розробки відповідного теоретичного підґрунтя - теорії кризових явищ, їх виникнення, розвитку, методичного забезпечення, а

також здійснення цієї роботи як на рівні окремого учасника територіальної громади, так і територіальної громади в цілому.

Література

1. Bondarchuk Mariia Approaches to ranking causes of management crises in an industrial and commercial association // Науковий журнал Львівської політехніки «Economics, Entrepreneurship, Management», 2015. Volume 2. Number 1. P. 15.
2. Bondarchuk M.K. Theoretical and Methodical Approaches to the Estimation of the Income of the United Territorial Communities / Kh.B. Dzhuryk, M.K. Bondarchuk, O.I. Gonchar // Advances in Economics, Business and Management Research, 6th International Conference on Strategies, Models and Technologies of Economic Systems Management (SMTESM 2019), Volume 95. PP. 467-469 URL: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>. DOI: 10.2991/smtesm-19.2019.90
3. Гранатуров В.М., Литовченко І.В., Харічков С.К. Аналіз підприємницьких ризиків: проблеми визначення, класифікації та кількісної оцінки: Монографія / За наук. ред. В.М. Гранатурова. Одеса: Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, 2003. 164 с.
4. Баланська О. І., Козик В. В., Панченко А. В., Мельник В. М. Методи оцінювання ризиків та особливості їх використання при фінансуванні житлового будівництва // Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Економічні науки". 2021. №2. <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2021-2-6894>
5. Smith R.I. Strategie Management and Planning in the Public Sector, Longman // Ciril Service Collade, Harlov, 1994. P. 278.
6. Романюк В. Оценка степени децентрализации государственного управления в РК. URL: http://www.romanyuk.com/2007/03/post_7.html

7. Rysin V., Kashchshyn V. Budget evaluation united territorial communities // Sciences of Europe (Praha, Czech Republic), 2020. Vol. 2. No 56. URL: <https://www.europe-science.com/wp-content/uploads/2020/10/VOL-2-No-56-2020.pdf>

References

1. Bondarchuk Mariia Approaches to ranking causes of management crises in an industrial and commercial association // Naukovyj zhurnal Ljvivs'koi politekhniki «Economics, Entrepreneurship, Management», 2015. Volume 2. Number 1. R. 15.
2. Bondarchuk M.K. Theoretical and Methodical Approaches to the Estimation of the Income of the United Territorial Communities / Kh.B. Dzhuryk, M.K. Bondarchuk, O.I. Gonchar // Advances in Economics, Business and Management Research, 6th International Conference on Strategies, Models and Technologies of Economic Systems Management (SMTESM 2019), Volume 95. PP. 467-469 URL: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>. DOI: 10.2991/smtesm-19.2019.90
3. Ghranaturov V.M., Lytovchenko I.V., Kharichkov S.K. Analiz pidpryjemnyckjykh ryzykiv: problemy vyznachennja, klasyfikaciji ta kiljkisnoji ocinky: Monografija / Za nauk. red. V.M. Ghranaturova. Odesa: Instytut problem rynku ta ekonomiko-ekologichnykh doslidzhenj NAN Ukrainy, 2003. 164 s.
4. Balansjka O. I., Kozyk V. V., Panchenko A. V., Meljnyk V. M. Metody ocinjuvannja ryzykiv ta osoblyvosti jikh vykorystannja pry finansuvanni zhytlovogho budivnyctva // Mizhnarodnyj naukovyj zhurnal "Internauka". Serija: "Ekonomichni nauky". 2021. #2. <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2021-2-6894>

5. Smith R.I. Strategie Management and Planning in the Public Sector, Longman // Ciril Service Collade, Harlov, 1994. P. 278.
6. Romanjuk V. Ocenka stepeny decentralyzacyy ghosudarstvennogho upravlenyja v RK. URL: http://www.romanyuk.com/2007/03/post_7.html
7. Rysin V., Kashchshyn V. Budget evaluation united territorial communities // Sciences of Europe (Praha, Czech Republic), 2020. Vol. 2. No 56. URL: <https://www.europe-science.com/wp-content/uploads/2020/10/VOL-2-No-56-2020.pdf>